

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

(ગુજરાત કોપીરાઈટ વિભાગ)

અવકાશ ૬૩૯ કિંમત

ચાંદા શામળ (મદે કવિજા)

વર્ષ ૧૯૨૬ દાખાનો સંગ્રહ

શામળભટ્ટ કવિના છુટક છપાનો સંગ્રહ.

નહાના ખાળકો ઇતિયાદિએનિ ચાનક આપનાર.
ખનાવનાર એક વિચારંથી.
આવૃત્તિ. પેહુલી

એશિયાટીક પ્રેસમાં છાપીછે.

All Rights Reserved.

છપાવનાર તથા વેચનાર મુંબઈના કાળકાંદેવીને
રસ્તે રામવાડી પાશે
ઈશ્વરદાસ લાયબ્રેરીવાલા.

ઈશ્વરની કૃપા તથા કોપવિષે.

દાવાનજમાં દેહ પડે, અમીની આંચે;
પડ્યો પાણિને પૂર, ચડ્યો વેરીની આંચે;
પાય કોઈ વિખ પાન, શસ્ત્ર મારે બહુ શીથે;
સેજે કરડે સાપ, રૂંધિ રાખે ક્રોધ રીસે;
જોરાવર જીલમી જીલમથી, ચિપિયે તોડે આમજી;
કવિ સામજ કહે એવે સમે, રક્ષણુ કર્તા રામજી. ૧

હોડો પંખિ રણ માંહિ, પડ્યો અદકેરી આંચે;
જ્યાં જડ્યો આકાશ, સિચાણુ લીધો આંચે;
એક પાશ તો આન, બિજી પાશે તો અગ્ની;
ત્રિજી પાશ તો જાળ, ચોથિ પાશે જન જન્ની;
ત્યાં અહિયે આ હેડી ડશ્યો, બાણુ સીંચાણુ પડ્યો;
લપટાણુ આનજ જાળમાં, પંખીને મારગ જડ્યો. ૨

રહ્યો જ્યારે રામ, સગો નવ કરે સગાહ;
રહ્યો જ્યારે રામ, ભગનિર્મલેશ નહિ ભાહ;

રહ્યો જ્યારે રામ, તનુજ ત્યાગે મા આપે;
 રહ્યો જ્યારે રામ, અકલ સૂને નહિ આપે;
 રહ્યો જેને શિર રામજી, ઉપાય ખીજો નહિ કશો;
 તો પુરત છુટે બંધન થકી, શામળ રામ રહે વસ્યો. ૩

પિતા કહે નહિ પુત્ર, મિત્ર ન કરે મિત્રાહ;
 મામા નહિ ભાણેજ, નહી સસરો જામાહ;
 નારી ન કહે નાવ, સગાળી જાય સગાહ;
 સાતી ન કહે સાત, પિત્રિ ન કહે પિત્રાહ;
 વળિ શત્રૂ થાય સગાં સજી, દેખાડે નહિ દામજી ;
 કવિ શામળ કહે સગપણ ગયું, રહ્યો જ્યારે રામજી. ૪

જે ખેસે ગજશીશ, ચરણ આણવાણે ચાલે;
 ન જીએ તડકો ટાઢ, કરે દાવાનળ આળે;
 જે ઘેર બાપ્પ કરેડ, વ્યાજ ભરતા તે દીઠા ;
 સુતા પુષ્પની શેજ, કાશદા કરે વરીઠા; [અડે;
 છે એવિ અકળ ગતિ દેવળી, સુખ ત્યાં દુઃખ આવી.
 શામળ કહે સગળાં માનવી, સાંખે દુખ જે શિર પડે. ૫

ડહાપણ નાવે અર્થ, અર્થ નાવે ચતુરાઈ;
 નહી અર્થ માખાપ, નહી ભગની કે ભાઈ;
 અર્થ ન આવે રૂપ, ન આવે સ્ત્રીપણ તેવી;
 નાવે સંચ પ્રપંચ, દેવ કે નાવે દેવી;
 ગ્રહ વાંકા રહ્યો રામજી, પૂરું સંકટ આવી પડે;
 તેસમે ધર્મ પોતા તણો, કહે શામજી વારે ચડે. ૬

કુંભાર નીભા માંહિ બચાં ખીલીનાં રાખ્યાં;
 ટીટોડી સુત ત્રણ, ભર્યા ભારતમાં ભાખ્યાં;
 કપોતનાં બચ્યાંય, સિચાણે ચાંચે લીધાં;
 આ હેડી કરૂ ખાણ, છુટી મૂકાવી દીધાં;
 એવાં અનેકધા ઇશ્વરે, કીધાં કોટિક કામજી;
 શામજી કહે કોણ હણીશકે, રક્ષક જ્યાં શ્રી રામજી. ૭

દિકરી ઢેડે દામ, ખરચિ જોખનમાં રાંડે;
 જન્મ કુવારાં જાય, પછી ઘડપણ ધરમાડે;
 મૂકે નિરમાં નાવ, બને એવું કે બૂડે;
 ધણિ પકવે બહુ ધાન, આવિ ગામોતર ગૂડે;

મનમાં મનસૂખા મન રહે, વિચારયુ વાયે જાયછે;
મન મમત ધણો મૂરખકરે, કર્તાનું કરયુ થાયછે. ૮

જગત અન્ન આધાર, અન્ન દેવત એ મોટું;
અન્ન વણુ ન રહે જીવ, અન્ન વણુ સરવે ખોટું;
દેવ દનુજ નર નાર, જીવેછે અન્નને જોરે;
અન્ન વિનાનું સર્વ, અતી અંધાર ધોરે;
પાપણુ પોપણુ પૃથવી વિષે, કરતારે કૃત કૂરણા;
શામળ કહેછે સેવો સગી, આદ્ર શક્તિ અન્ન
પૂરણ. ૯

સિતારામે તે એજ, એજ શ્રીરાધા કૃષ્ણ;
એ ઊમયા ને ઈશિ, પાંડવે ક્રીડું પ્રભુ;
એ રોહણી ને ચંદ્ર, એજ બ્રહ્મા સાવીત્રી;
મંત્ર જંત્ર ને તંત્ર, એજ ગુણ નીલી ગાયત્રી;
અન્ન પૂણા સૌગી ધૃષ્ટિ, બુદ્ધીવંત જન બુઝથે;
શામળ કહે અન્ન આધારથી, સર્વે ડહાપણુ સુ-
જથે. ૧૦

અન્ન પૂર્ણા વડીમાત, જગત જીવાડણ જાણી;
 અન્ન વીના સજી શુન્ય, અન્નવીણ જીવે ન પ્રાણી;
 અન્ન વીના સુખ અલ્પ, અન્ન વીણ ચરણ ન ચાલે;
 અન્ન વણ ભાવે ન ભક્તી, અન્ન વણ મોજ ન માલે;
 ઈશ્વર વહાણો નહી અન્નવણ, ગાનતાન ગુણ ન વગમે;
 શામળસેવો અન્ન પૂરણા, સકળદુઃખ ઐથીશમે. ૧૧

પેટ ભરાવા વિષે.

પેટ કરાવે વેઠ, પેટ વાંજ વજાડાવે;
 પેટ જીપાડે ભાર, પેટ ગુણ સૌના ગાયે;
 પેટ ભમે પરદેશ, પેટથી પાપ કરેછે;
 પેટ કરેછે જાર, પેટ તો સત્ય હરેછે;
 વળિ સંચ પ્રપંચ અધિકકરે, પેટ કાજ નરકે પડે;
 શામળ કહે સાચું માનજો, પેટ પાપ નરને નડે. ૧૨

વિપ્ર પેટને કાજ, શાસ્ત્ર વાંચે ને શિખે;
 વિચરી વળિ વિદેશ, ભણેલા થઈને ભીખે;

વણિક પેટને કાજ, આહિ નેં વહાણુ ચડેછે;
 મજ્જુર ઉપાડે ભાર, ધણા જન ઘાટ ધડેછે;
 વળિ કરેછે કાશદ કાશદુ, શિર કપાવિ તસકર મરે;
 કહે શામળ પેટને કારણે, કુળાચાર સૌ કો કરે. ૧૩

પેટ ચડાવે વાંશ, પેટથી નરતક નાચે;
 પેટ કાજ ગુણ ગાય, જીંચ નીચાને જાચે;
 પેટ કરે છળ કપટ, પેટ રણમાં રખડાવે;
 પેટ કરે વિખવાદ, પેટ તો શીશ કટાવે;
 ચારી ચાડીનેં ચાકરી, અધર્મ સૌ આપેટના;
 શામળ કહે સાચું માનજો, પ્રપંચ પાપી પેટના. ૧૪

ક્રિયા ધડકણ નેં ધીર, ક્રિયા ગુણહિણને સાતા;
 ક્રિયા ક્રૂપણ નેં કર્ણ, ક્રિયા દંભીનેદાતા;
 ક્રિયા રંકને રાય, ક્રિયા અકરમી હંદર;
 ક્રિયા પાપિ પુન્યવંત, ક્રિયા અપહિણને અંદર;
 વળિ અણ પંડિત પંડિત ક્રિયા, બેશિ પારકે ખારણે;
 શામળ કહે માન ગમાવિયાં, કુડા પેટને કારણે. ૧૫

ક્રિયા દરિદ્રિ દિવાન, ક્રિયા કૂરૂપ રૂપાળા;
 ક્રિયા જ્યુધિષ્ઠિર જોર, ક્રિયા બિહુક બૂપાળા;
 ક્રિયા બ્રુધિ બળવંત, ક્રિયા ગંધા ને ઘોડા;
 ક્રિયા કપૂત સપૂત, રામ લક્ષ્મણના જોડા;
 નર નાર જર ને સતિ ક્રિયાં, જાગે જોને વારણે;
 શામળ કહે માન ગમાવિયાં, કુડા પેટને કારણે. ૧૬

ક્રિયા નીચ ને ઊંચ, ક્રિયા રોગી ને સાજા;
 ક્રિયા અબળ ને સબળ, ક્રિયા દુર્બળ ને તાજા;
 ક્રિયા અજાણ ને જાણ, ક્રિયા પરથરને હીરા;
 ક્રિયા અજાં ગજરાજ, ક્રિયા વેરી ને વીરા;
 જૂઠા બોલા સાચા ક્રિયા, નીચ બ્રુધિ કરે નેટને;
 શામળ કહે માન ગમાવિયાં, પ્રપંચ પાપી પેટ કારણે. ૧૭

કઈ લછ ને અલછ, કઈ રંજિત ને રંગા;
 કઈ રૂપ હિણુ રત્ન, કઈ ગંદીને ગંગા;
 કઈ મૃગ નેણી નાર, કઈ વણિ આંખે કાણી;
 કઈ દાસી દેખિયે, રીઝ વાળી કઈ રાણી;

જે લખોડશંખ લેખા વિના, દક્ષણાવંત વળીકલા;
 શામળ કહે કવિ ગોવીંદ પણ, પેટ તણે વશ સજી
 [રસ્યા. ૧૮

પેટ કરાવે પાપ, પેટ પરદેશે કાઢે;
 પેટજ કરે પ્રપંચ, ચલાવે મારગ આડે ;
 પેટ કરે પાખંડ, પેટ વણ વાંકે દંડે;
 પેટે સંકટ થાય, પેટ મોહેનતમાં મંડે ;
 સતિ નારીને યુણુકા કરે, શા અવયુણુ કહું શેઠના;
 શામળ કહેછે સૌ જાણુજ્ઞે, પ્રપંચ પાપી પેટના. ૧૯

ઉપદેશ વિષે.

બાળપણે વર્ષ બાર, જાય રમતાં ને જમતાં;
 પૂર જોખન પચવીશ, ઘેર ધરણી શું ગમતાં;
 ચિત્ર ધરે ચાલીશ, વિવિધના વાદ વિપાદે;
 પચાસ સાઠ સિતેર, વધે વળિ તૃણા આદે;
 આયુષ તો અમજ ખોહયું, કામ ક્રોધના કામમાં;

(૧૨)

શામળ કહે નર તેં નિમિષ પણ, રાખિ ન પ્રીતી
રામમાં. ૨૦

શુગારિના શણગાર, કનક કચિરજ કરિ નાંખે;
શુગારિ મંદિર મેહેલ, સહજમાં ભુંડાં ભાંખે;
શુગારિ ગાંઠે ગરથ, વ્યર્થ પથરાજ પ્રમાણે;
શુગારિ ની જે લાજ, જવા ખેડેલી જાણે;
વળિ વ્યંડલને ઘેર વીનતા, રીઝ થકી જેવી રહે;
ત્યમ જર શુગારિ ના હાયમાં, કવિ શામળ સાચુ
કહે. ૨૧

મૂકે ધન મોં બાપ, તે ખેલમાં પાળી ખૂંચે;
ભર્યા હોય ભંડાર, સુખે ધડિયે નવ સૂચે;
બાપે આપી ભૂમિ, પુત્ર પાળી નવ પાળે;
કહિયે વળી કપૂત, વેર જેકો નવ વાળે;
કહું સગીથી કપૂત કુલક્ષણે, જશસ્વિ થઈ શુગટૂ રમે;
શામળ કહે સત્ય ન આચરે, ગોવિંદના યુણ નવ
ગમે. ૨૨

(૧૨)

નરસી ટેવ વિષે.

કરે ચોરિ જે ચોર, એકદિન શીશ કટાવે;
કરે જારિ જે જાર, માન મરજાદ મટાવે;
કરે ચાડિ જે ચાડ, સુજશ જોતામાં જાય;
નિરધનજો વેપાર, કદી દેવાળુ થાય;
જે મોટા સાથ મમત કરે, માત વિના નિશ્ચે મરે;
નીરાશ રહ્યાથી પણ નકી, કેમ અરથ એકે સરે. ૨૩

સહજવેર વિષે.

વેર કપણ દાતાર, દેખિને દિલમાં દાઝે;
વેર વ્રિતક ને વિપ્ર, પરપરના મત ભાંજે;
વેર શ્વાન માંજર, વેર તો ગરૂડ અહીને;
વહુ સાસુને વેર, ગજરાજ સહીને;
વળી વેર પાપિ પુન્યવંતને, વળિ એરમાયા ભાઈને;
એ સહજ વેર શામળ કહે, બેહેન અભાગણિ ભા-
ઈને. ૨૪

વેરી ધન લેનાર, વેરી ખાનારો ચાડી;

વેરી દુખ દેનાર, વેરિ જે વાતો આડી;
 વેરી જન હણનાર, વેરિ જે ગ્રાસ મુકાવે;
 વેરી ખુએ વેહવાર, વેરિ અવસર ચૂકાવે;
 એવા અનેક વેરી અધિક, હાડ વેર હું કહું કથી;
 શામળ કહે વેર વિ જરીનું, તેહ સમા વડ તો નથી. ૨૫

વેર ભર્મને કર્મ, વેર સોડ્યો જ્યાં સરખી;
 પાટીદાર પટેલ, વેર ઇજારા કરખી;
 વેર વણજ અ વિવેક, વેર ભીક્ષા પર ભીક્ષા;
 વેર મુખને મિત્ર, શાણ પણથી દે શીક્ષા;
 એવાં વળિ વેર અનેકછે, નાઈ ઉપર નાઈ જથે;
 વળિ સદાવેર શામળ કહે, સદગુણને દુરગુણ વિષે. ૨૬

પિતા તણો હણનાર, એહ પણ વેર અનેહ;
 હણે નારિ કે પુત્ર, તેહ પણ વેર ધણેહ;
 કરે નિત્ય અપમાન, કલંક ચડાવી કોપે;
 હરે ભૂમો ધર મૂત્ર, જાજ લોકોમાં લોપે;
 પણ હોડ વેર એથી અધિક, શામળ ભટ સાચું ભણે;
 જે જીલમ વેરતો જરિનું, હત્યા કર્તા નવગણે. ૨૭

ને લેવો ગઢલંક, લેવિ મણિ ધરની મણિયો;
 લેવી વાઘની મૂછ, લેવિ કૃષિધરની કૃષિયો;
 તરવો અરણ્યવપાર, ભાગવી શીલા શીથે;
 જીરવવું મહાજિર, આપ આધું ને ધથે;
 છે એ સગળાં તો સહેલાં, વેર દોહલું જીરનું;
 છે વાર તરખલું તોડતા, હેત હોય પણ નારનું. ૨૮

રાજા કે અમલદાર વિષે.

રાજાનો વિશ્વાસ, કરે વણ મોતે મરથે;
 રાજાનો વિશ્વાસ, કરે ધન ધીરજ હરથે;
 રાજાનો વિશ્વાસ, કરે તો રામજ રહ્યો;
 રાજાનો વિશ્વાસ, કરે તો કાળજ ખૂટ્યો;
 રાજાને મિત્રજ માનથે, કહું ઉદાપણ તો શું કથી;
 કવિ શામજ કહે છે, ડોહાનો મહિપતિ મિત્ર શુણ્યો
 નથી. ૨૯

રહ્યો વિપ્ર દેઆપ, રહ્યો ક્રિકર કર જોડે;
 રહ્યો શત્રુ દે દાવ, માન મરજનદા મોડે;

રૂઠો પડોશી પાપ, જોટિ યુગલી જામ આપ;
 નારિ રૂઠે જો નીચ, મરે કે નિકળી જાય;
 રાજા રૂઠો રિંધી હરે, જશ જર જીવ જોખમ કરે;
 તે ધરમ શરમ ને નવગણે, દુખ દેતાં દિલ નવ ડરે. ૩૦

કહે દિવસને રાત, રાતને દિવસ કહેછે;
 હાહા કહેછે સવં, લક્ષણ સજી લાજે લેછે;
 જળ-સ્થાને રથજ કહે, કહે રથજ-સ્થાને ગીર;
 વિરને વેરી કહે, વેરિને કહેછે વીર;
 અપટ્ટિયો વળોડે લાખજણ, બળિયા બોલે બળકરી;
 કહે અરૂં અરૂં જોડું નહીં, કોઈ ન ત્યાં પૂછે ફરી. ૩૧

ન હોય કાગ પવિત્ર, મિત્ર સોગી નહિ કોનો;
 દૂત નહી સત્ય વંત, જ્યુડો સાચો નહિ માંનો;
 નહિ નપુંસકમાં તૂર, આથ નવ હોય અનાથે;
 કામ તૂમ નહિ નાર, દામ નવરે સુમ હાથે;
 જોરાવરિયે જશ હોય નહિ, શામજ કહે કહું શું કથી;
 ત્યમ મિત્ર મહીપતિ કોઈનો, રવનામાં શુણ્યો નથી. ૩૨

રાય રહ્યો લે દંડ, કરે ખંડન મહાજનનું;
 રાય રહ્યો લે લૂટી, માન મોડે મહાજનનું;
 રાય રહ્યો લે જીવ, પ્રાણ કાઢે પણ એકે;
 રાય રહ્યો લે લાજ, ગીર ગતારે નેકે; [તણું;
 કદિ રામ રહે દુઃખ નહિ ધણું, જન જીવ જોખમ
 શામળ કહે નૃપ રહ્યા તણું, દુનિયામધ્યે દુઃખ ધણું. ૩૩

તેડું ભલું શત્રુનું, દામ કામે દંડાવે;
 તેડું ભલું કો દુષ્ટ, દેશ છળ કારે છંડાવે;
 તેડું ભલું યમરાજ, જીવ જલદી લઈ જાય;
 તેડું ભલું લેણદાર, લેણું લઈ મારગ થાય;
 શુભ તેડું તાવ તરિયા તણું, સિંહ સર્પ વિષપાનનું;
 શામળ કહે ભુંડું સર્વથી, દુઃખતો તેડું દીવાનનું. ૩૪

કોઈ સમે દે દ્રવ્ય, કોઈ વેળા મન મેલે;
 કોઈ સમે કરે કોપ, કોઈ વેળા ખુશિ ખેલે;
 કોઈ સમે શિરપાવ, કોઈ વેળા લે લુટી;
 કોઈ સમે રહે રાજી, કોઈ વેળા રહે રહી;

જુદા ઘડિ ઘડીમાં ગુણ ધણા, શામળ સત્ય કહે સહી;
બહુ દીકાને બહુ સાંભળ્યા, નૃપતિમિત્ર કોના નહી. ૩૫

સાહુકાર વિષે.

અધર્મ કે અભિમાન, ગાન કે તાન ગણે નહિ;
નિંદા નીચ સ્વભાવ, ભુંડું મુખ વેણ ભણે નહિ;
વણિક માંહિ ગુણ વીશ, રીસતો ન ચડે રંગે;
ચોરી ચાડી જૂઠું, અહંપદ ધરે ન અંગે;
કદિ ગાળો કોઈકદે ધણી, પાછી વાલિ ન જાણિયો;
વળિ પુઠ ન ખોલે પારકી, વ્યવહારી જે વાણિયો. ૩૬

વીશ વસા નહિ વણિક, જીભ જે જુદું ખોલે;
વીશ વસા નહિ વણિક, પેટનો પડદો ખોલે;
વીશ વસા નહિ વણિક, ગિતાવળિયો જે થાયે;
વીશ વસા નહિ વણિક, વગ્નીતા શું વહેવાય;
વળિ વીશવસાતે વણિક નહિ, ચડ્યો રાવળે જાણિયો;
જે સત્ય તજે શામળ કહે, વીશવસા નાંહિતે વાણિયો. ૩૭

જીવ દયા પ્રતિપાળ, આજ એકે નવ બોલે ;
 ન્યાયટ સાવટ નેક, ધર્મની ધારણ તોળે ;
 સદાવ્રતની સાખ, લાખ ડેકાણે લહિયે ;
 પુન્ય વાતમાં પૂર, નૂર કુળ શુદ્ધે કહિયે ;
 માનેછે મોટા મહિપતી, દેશ વિદેશ કોઠી કરે ;
 શામળ કહે સા સુલતાન સમ, એમાં નવ અંતર

— [ધરે. ૩૮

વાસ નહી જ્યાં વણિક, નગર તે ઉજડ કહેવું ;
 વાસ નહી જ્યાં વણિક, રાત વાસો ન રહેવું ;
 વાસ નહી જ્યાં વણિક, કથો વેપાર ન કરવો ;
 વાસ નહી જ્યાં વણિક, તહાં ભંડાર ન ભરવો ;
 વિદ્યા વિવેક-વૃદ્ધી નહી, વસે નહી જ્યાં વાણિયો ;
 એ અધિક અદાર વરણ વિષે, શામળ જીગતે

— [જાણે. ૩૯

શુરવીર વિષે.

ગોંડા પણ ગુણવંત, કદી મોઠમ નવ માણે ;
 નહીં ટેક તરતીય, અહુંપદ મન નવ આણે ;

(૧૯)

વાંકા ચુંકા ન થાય, બોલ નવ વાંકા બોલે;
 પોતે થાય ન પ્રોહ, પરો પડેો નવ બોલે;
 પણ વિર હાક વાજે જહાં, ત્યાં ધીરજ મનમાં ધરે;
 પછિ જ્યમ ગોલા ચોખ્ખા છોડે, વેરિ ઉપર કર
 વાવરે. ૪૦

મમતવિષે.

મમતે ખરચે દ્રવ્ય, મમતથી વીવાહ માટે;
 મમત કપાવે શીશ, મમતથી માયા છોડે;
 મમતે હારે હોડ, મમત ધરખાર ધટાડે;
 મમત ચડાવે ગ્માળ, મમત તો માન મટાડે;
 મોટા પુરૂષો સહ માનજો, રૂડી વાતમાં રેલજો;
 શામળ કહે જીતો જગતમાં, મિથ્યા મમત મેલ-
 જો. ૪૧

મમતે જાય વિદેશ, મમત તો રાજ્ય સુકાવે;
 મમતે મૂકે શરમ, મમત ચતુરાઈ સુકાવે;

મમત કપાવે કિરતી, મમત અપજ્ઞશ ઝોપાવે;
 દુષ્પનો ડુંગર મમત, ઝેરનાં તરૂં રોપાવે;
 મમતે તો મોટમ નહિ રહે, મમત થકી મરવું પડે;
 શામળ કહે મમત મૂકજો, મમત નક્કી નરને નડે. ૪૨

વઢે રાય નેં રાય, પ્રજા ત્યાં તો પીડાય;
 વઢે મહીપ નેં મહીપ, આડનું છેદન થાય;
 વઢે બ્રાત નેં બ્રાત, દુઃખ પામે ડોકરડાં;
 વઢે ધણી ધણિયાણિ, પિડા પામે છોકરડાં;
 વળિ વિપ્ર વિપ્ર માંહિ વઢે, દેવે લેવે દાનને;
 શામળ કહે સાંચુ માનજો, મહાં દુઃખ જજ્ઞમાનને. ૪૩

પરચુરણ છપા.

જાય શત્રુને સાથ, રહેમાં તે તો રચે;
 જાય શત્રુને શરણ, પડેપર જીવજ ખૂમ્મે;
 જો દેખાડે ઠામ, ઠામ ડોકાણું જાશે;
 શત્રુનો વિશ્વાસ, કરે તે ઘોદા ખાશે;
 અણ જાણ્યા ને જો ગુણ કરે, દયા ધરે કે દેહમાં;

શામળ કહે તે દુઃખ પામશે, નર અજાણ શું
 ————— [નેહમાં. ૪૪

કપૂત કહિયે તેહ, અહૂં પરિયાને બોળે;
 કપૂત કહિયે તેહ, ધર્મ ધારણ નવ તોલે;
 કપૂત કહિયે તેહ, રંક જનને રંજીડે;
 કપૂત કહિયે તેહ, ભવન આ આં ભંજડે;
 એવા તો કપૂત અનેક છે, અહંકાર ધરે આપનો;
 શામળ કહે સજીયિ કપૂત, જે બોલ બિયાપે બા-
 ————— [પનો. ૪૫

સપુત નામ સરદાર, કોઈ ઉપર નવ ડોપે;
 સપુત નામ સરદાર, પિતાનું વચન ન લોપે;
 સપુત નામ સરદાર, ગયા આર્થે જે સારે;
 સપુત નામ સરદાર, હેય સમરથ પણ હારે;
 વળિ સપુત નામ સરદાર, તે કુટુંબનું પોષણ કરે;
 શામળ કહે સપૂત સલક્ષણા, માતપિતા જેના કરે. ૪૬

—
 ચતુર લોકનું છિદ્ર, જગતમાં કોઈ ન બાણે;

ચપુર ન ચિતા ધરે, મોજ આનંદે માણે;
 ચપુર લોકનો વણજ, જણાય ન લેવું દેવું;
 ચપુર લોકનું પુન્ય, ચુપત કોઈને નહિ કેહેવું;
 વણિ ચપુર લોકનો પારતે, કોઈ પંડિત ન પારખ્યો;
 મૂરખતાં મૂળ જાણે સજી, તે શામળ ભટ સરખો. ૪૭

સંકટ થકી કર પાંચ, વેગળે વાટે થાવું;
 અશ્વ થકી કર આઠ, જાણ ને ચાલ્યા જાવું;
 ગજથકી ગજ શત પાંચ, આંચનો જન અધિકારી;
 સિંહ થકી કર સહસ્ત્ર, અહેથી એજ વિચારી; [સિંહ:
 પણ ચોર થકી ચો ગામતજ, ચુગલ થકી તો ગામ-
 કરિ દેશ ત્યાગ દૂરિજન થકી, શામળ કહે શાણા
 વસો. ૪૮

પાળે તેને ખાય, સિંહ વાઘણ ને સરપણ;
 પાળે તેને ખાય, કપુત રજપુત ને કરપણ;
 આંખ અપંગો જાર, તેહ ધરમાં ધર મેં;

કાયર નૃપ કહેવાય, દેશના જનને દંડે;
ઢોંઢે છોંઢે ને માગણો, પ્રિત દેખે ત્યાં પરવરે;
પણ ચોર ચુગલ જે કૂમિત્ર જન, મળતા સાથ

— [કુંકરે. ૪૬

સદગુણ સ્ત્રી વિષે.

નારી તેનું નામ, કરે સ્વામીની સેવા;
નારી તેનું નામ, ઘીલથી જાણે દેવા;
નારી તેનું નામ, દુઃખ સુખ ઘટતા લહિયાં;
નારી તેનું નામ, સ્વામિના અવગુણ સહિયાં;
વળિ નારી જે નમિ ચાલશે, નારી સદ્ગુણ કૃણે કૃણે;
જીવે ત્યારે જશ જીતિ લે, અંતકાળ પાહિ પાળે. ૫૦

નારી નરનું અંગ, સૂખ દેવણ કરે સેવા;
ભણે પુન્યમાં ભાગ, લાભ જશ લાખો લેવા;
શામાથી સંતાન, ધર્મ-પ્રીતિ તે ધારે;
પ્રગટે પુત્ર સપૂત, કૂળ ઇકોતેર તારે;
કુળ સુધ મળે જે કામની, સ્વામી ને સુખ દે સતી;
હું એમ વિચારું આપથી, પુન્ય વંત તેનો પતી. ૫૧

નિર્મળ મનગી નાર, સ્વામિને સ્વર્ગ પમાડે;
 જીવતી જોખન માંહિ, શીઝતી રંગ રમાડે;
 ઢાંકે કૂળ કલંક, સરસ ચલવે ધર સુત;
 વધે તેહથી વંશ, પરસવે પૂત્ર સપુત્ર;
 વળિ હોય સતી શુભ સાધતી, પુન્ય વંતિ તે પારખી;
 છે નીચ કોઈકજ નારિયો, સ્વ ભાવે સગી નહિ
 ————— [સરખી. પર

સદ્ગુણવિષે.

કામક્રોધ નેં લોભ, મોહ માયા નવ મંડે;
 અહંકાર અભિમાન, છક્ક છળ ભિદજ છડે;
 પરધન નેં પર નાર, તજે પર નિંદા પ્રીતે;
 સત્ય સાથ સંબંધ, રજોગુણ રાખે રીતે;
 દે દાન માન સનમાન શુભ, પરમારથ પ્રીતે કરે;
 જે ગ્રહસ્થમાં ગુણ ઝેટલા, તો હકોતર બંધરે. ૫૩
 —————

છાત્રી ન રહે છેક, રીત ભુંડી કે રૂડી;
 ધરમાં કરિયે ગુણ, દેશમાં વાગે કુંડી;

છાનો ન રહે પુરૂષ, શૂર કાયર કે દાતા;
 છાનું ન રહે છિદ્ર, બ્રાત ભગની કે માતા;
 વળિ વિદ્યા છાનિ રહે નહી, લિલા લેહર લક્ષ્મિ તણી;
 કદિ છાનું પાપ રહે નહી, ખોદિ બાલે પૃથિવ ખણી. ૫૪

રાજા ને સાલ, કુટાચો ભાઈ ફટે;
 એક પ્રજાને સાલ, ભૂપ વણ વાકે લુટે;
 વેપારીને સાલ, પટતર પઠકુળ નાંખે;
 પુરૂ પુરૂષને સાલ, ભામની બુંડું ભાખે;
 શામાને શાલજ શોકયનું, મૂરખને વિદ્યાતાણું;
 જો નર નમ્ર માને નારને, સ્ત્રીને સાલે તે ધણુ. ૫૫

નાગો નવ લૂટાય, સુમે નવ દાન અપાય;
 સાચો નવ દંડાય, ક્ષમાધર કદિ ન કપાય;
 વૈદ જીએ શુ નાડ, નિરોગી જેની કાયા;
 ગુણિકાથી ન ઠગાય, મેલિ જેણે જગ માયા;
 મૃત્યુ પણ મારી નવ શકે, આપુપ છતાં આપને;

(૨૬)

જમથી પણ નરક નખાય નહિ, શામળ નર નિપ
પાપને. ૫૬

ભલેજ જાયો જંન, જેથિ સુખ પ્રાણિ પામ્યા;
ભલેજ જાયો જંન, જેથિ દુખ્યાં દુખ વામ્યાં;
ભલેજ જાયો જંન, દાન દાતા કહે વાણા;
ભલેજ જાયો જંન, સદા સદ ગૂણિ ગણાયો;
જનની એ જંન ભલે જણ્યા, શૂર પૂર દાતા ભગત;
શામળ તે ભલેજ જનમિયા, જેથી સુખ પામ્યું
જગત. ૫૭

હંદ્ર વારણાં હોય, કોય ખાંતે નવ ખાય;
આવળ કેરાં પૂલ, તેથિ શિવ નવ પૂજાય;
ઝાકળ કેરાં નીર, તૃષા તેથી નવ ભાગે;
ખગલા ઉજવળ હોય, હંસને કામ ન લાગે;
દેખાય કરા મોતી સમા, આપ્રણ નવ આપે અશાં;
કવિ શામળ કહે સાંખી જુઓ, ગુણવિણ રૂપ કહે
કશાં. ૫૮

(૨૭)

છાત્રું ન રહે પુન્ય, રહે નહિ છાત્રી છત્યે;
 છાત્રું ન રહે ખૂન, છાત્રી ન રહે યુણ ગત્યે;
 વિદ્યા છાત્રી ન રહે, રહે નહિ છાત્રી પ્રીતી;
 છાત્રી ન રહે શૂર, રહે નહિ છાત્રી રીતી;
 દાતા કુઝાર સાત્રી યુણી, વ્યસન વાદ વિદ્યા વિધી;
 વળિ દાન માન સનમાન શુભ, છાત્રી ન રહે સિદ્ધિ
 રિધી. ૫૯

નમે આપને જોહ, સમધા તેને નમિયે;
 દમે આપને જોહ, તેહને દશધા દમિયે;
 પાય આપને ગીર, દૂધ તેને તો દહાએ;
 કુરે આપણિ ધાત, દંડ તેને તો દહાએ;
 ધાસે આપણુ માટે દામ, સદાદાસ તેના થમ રહીયે;
 જો યુણ અવયુણ નહિ જાણ્યે, પીંડ પીત્રી તેના
 લેશે નહી. ૬૦

ધન્ય તેહની માત, પુન્ય ઉપર રાખે પ્રીતી;
 ધન્ય તેહની માત, જોહ ધર હોય રૂડી રીતી;

ધન્ય તેહની માત, જેહ સદાવ્રત સદા આપે;
 ધન્ય તેહની માત, પરાયાં કટજ કાપે;
 ધન્ય ધન્ય તો માતા તેહની, દરીદ્રતા સર્વની દખે;
 કહે શામળ તે સૌથી વડો, બાકી ખીજ બહુ મળે. ૬૧

દૂરગુણ વિષે.

ધિક માતાની કૂખ, કરી ચોરી કે ચાડી;
 ધિક માતાની કૂખ, અકલ ફેલાવી આડી;
 ધિક માતાની કૂખ, દુઃખ દુનિયાને દેતા;
 ધિક માતાની કૂખ, જગતમાં અપજશ લેતા;
 શામળ કહે શિદને જનમિયા, બુંડિ વાત ભાવે ભણ્યાં;
 વિનતા ન રહી શે વાંઝણી, લપોડ શંખ જેણે જ-

[છુયા. ૬૨

સાસુ કેરું કલંક, પાપણી વહું પ્રકાશે;
 કૂમિત્ર મિત્ર કલંક, વિશ્વ સગળાં માં વાસે;
 શેક તાલુંજ કલંક, ખુતી વાણોતર ખોલે;
 કથ તાલુંજ કલંક, બુદ્ધિ હીણી સ્ત્રી ખોલે;

આપણે હામ દેખાડિયો, કલક બોલે આપણું;
શામળ કહે તેનું પરખિયે, પ્રથમથીજ લુચ્ચા પાણું. ૬૩

—

હાસ થકી બહુ હાણ, હાસથી ગરૂ આ ગાંજે;
હાસથી હોય કળેશ, હાસથી ભવનજ ભાંજે;
હાસથી રૂંડે રાય, હાસથી હીમત હારે;
હાસ થકી જશ જાય, હાસ વણ મોતે મારે;
હસવાથી હુંશ પહોંચે નહી, હસે ખોડ લાગે ખરી;
શામળ કહે શાણા સમજ જો, કરશે નહિ કદિ

— [મથકરી. ૬૪

કામી કહિએ અંધ, અંધ લક્ષ્મીનો લાભી;
અંધ સવારથ સર્વ, અંધ મેલો મન મોભી;
અંધ અદેખો આપ, અંધ ચોરીનં ચાડી;
અંધ અહંપદ ઊર, અડાવે વાતો આડી;
એવાં અનેક તો અંધ છે, કાં નર ને કાં નારિયો;
શામળકહે અંધ અતી ઘણા, જન ઇછે જાનિયો.

—

[૬૫

દાતાર વિષે.

તરુવર લીલું જ્યાંહ, ઘાંહ તેની સજી ખેસે;
 બરધું નવાણું નીર, પાણિ પીવા સજી ખેસે;
 ધૂલ્યો દેખિ વનરાય, જાય કુધાતુર ખાવા;
 ગંગા જ્યાં ગંભીર, નીર સજી જાય નહાવા;
 જ્યાં દાતા દિલ દરિયાવ છે, ત્યાં જાન્યક જાયે ધણાં;
 વૈતાળ જાય વિક્રમ કુને, શામળ શી મોટમ મણાં. ૬૬

ઉપર જેહનો હાથ, તેહના તો જશ આઝા;
 ઉપર જેહનો હાથ, તેહ વશ રધયત રાજા;
 ઉપર જેહનો હાથ, વશ કરી એ વિદ્યા;
 ઉપર જેહનો હાથ, ન થાયે તેની નિંદ્યા;
 જે ઉપર હાથ તે અધિપતી, દાસ થાય સુરદાનવી;
 વશ વરતે શિવ સુધાં સકળ, કોણ માત્રમાં માનવી. ૬૭

જોગી જૂડો જોગ, વેષ વેરાગી વહાયા;
 જંગમ વરતિક વેઠ, કાળ મેલાવે કાયા;
 જટા જંગોટા જૂદ, ન હાય કુવે પણ નરતા;
 મમત બાંધિને મુઆ, માહરૂં તારૂં કરતા;

શામળ કહે સાધન એટલે તો, કહ્યું લોકનું કાપવું.
વળિ રામનામ રરનારયે, દાન અહો નિશ આપવું. ૬૮

હર્યેક આઝ તે સારૂ નહી.

આઝા જે ધર પુત્ર, કોઈ કુળ તેનું બોળે;
આઝા જ્યાં વેપાર, કોઈ દિન રાખજ ચોળે;
આઝા પટેલ પ્રધાન, કરે ઊજડ તે ગામ;
આઝા ભિલૈકુ ધ્રુવ, માન ન મળે તે ઠામ;
આઝી પ્રીતી જ્યાં પ્રગટશે, કદિક માન માયા મટે;
મહિપતી પાસે માગણ વસે, કહે શામળ તો ગુણ
[ધટે. ૬૯]

નિત્ય કરે વેપાર, કોઈ દિન ટોટા આવે;
નિત્ય કરે વિપ્પ વાદ, એક દિન આવે દાવે;
નિત્ય જામવા જામ, કોઈ દિન માન મટાવે;
નિત્ય કરે જે પ્રીત, કોઈ દિન અવળું આવે;
જેથી દિલ રીઝે આપણું, તેથી આઝૂં નવ જીએ;
શામળ કહે રનેહીનારજો, નિમ્મે જર જીવન પુએ. ૭૦

અતિથે જોમાં રૂપ, તેજ કૂ રૂપી જાણો;
 અતિ ડહાપણુ અંગ, તેહને મૂર્ખ પ્રમાણો;
 અતિથે સુખી શરીર, તેહને દુઃખ દિલાસો;
 અતિથે જોને પ્રીત, તેહને વેર વિલાસો;
 વળિ અતિથે જોને લાડછે, ઘેર ઘેર તે રઝળથે;
 શામળ અહંકારે આપિયા, તે પીડાથી પ્રચળથે. ૭૧

નામ વિષે.

હાથી નામે હોય, ગિહે પીઢાથી નાસે;
 સૂરજ કાળોહોય, શામળો સુંદર ભાસે;
 રૂપો હોય કુરૂપ, સુખાને પીડા આઝી;
 કૃપાળ રાખે કૂડ, ભુપત વેચેછે ભાજી;
 આશા ઇછા આલં ધથે, કલંક નિર્મળ શિર ચડે;
 ક્રોધટ ફરતા છે જોઈતા, શામળ નામે શું અડે. ૭૨

ધનજી ઉવાણે પાય, માગતો મહિપતિ ઘોડો;
 શૂરો નાશી જાય, ખોલતો કડવું મીઠો;
 વ્યાજ ભરે રણછોડ, કામ કપ્યાણુજ કરતો;

અવિચળ ચલ્યા અપાર, દીડા અજરા મર મરતો ;
મણી હીરો માણેક મોતીયો, કોડિ કચીર દેખે નહી ;
કવિ શામળ કહે સંસારમાં, શું કારણ નામોત્તી સહી ;

૭૩

લોભ વિષે.

લોભ ધટાડે લાજ, કાજ બંગડે જે જાગે ;
વળી ધટે વેહવાર, બાર શોભા પણ ભાગે ;
લોભે લક્ષણ જાય, થાય અન્યાય અધર્મે ;
લોભે સૌ સંતાપ, છાપ ચોંટે કુળ કરમે ;
સનમાન મૌન મોટમ મટે, શુદ્ધ કુળમાં શુળ છે ;
શામળ કહે શાણું સમજજો, લોભ પાપનું મૂળ છે. ૭૪

લોભ તજાવે લાજ, લોભ તો સત્ય છંડાવે ;
લોભ ભંગાવે બાર, લોભ દહાડી દંડાવે ;
લોભ કરાવે પાપ, શાપ લોભે લે માથે ;
લોભે બંગડે બહૂ, શુદ્ધ નારી કોઠ સાથે ;
તે લોભ નીચમાં નીચ છે, લોભ ખુદ્ધી ધટે ધણી ;
કવિ શામળભટ સાચું કહે, લોભ નરક કેરો ધણી. ૭૫

જાવ લાભથી જીવ, દેવ પણ લાભથી રો;
 ભવન કરી દે ભસમ, લાભનો અમી ઉરો;
 હોય લાભથી હાણ, જાણપણું લાભે જાય;
 લાભે હીમત હીન, દીનપણું લાભે થાય;
 લાભે લક્ષણ લાખો ઘટે, લાભે સંકટ શૂનછે;
 કવિ શામળ ભટસાચું ભણે, લાભ પાપનું મુળછે૭૬

અરથી ન ગણે પાપ, અરથી જગને નવ જૂવે;
 અરથી ન માને શાપ, પાણિ પરિયાનું ખૂએ;
 અરથી કૂડાં કામ, કરે એકે નવ પાહિં;
 અરથી બેળે નામ, લાખ લાંછન શિર લીયે; [ગણે;
 અરથી તો જીવ આપે ખુએ, અરથી અવગુણ નવ-
 અરથી આંખે દેખે નહી, શામળભટ સાચું ભણે.૭૭

લાભે તૂટે પ્રીત, લાભથી હીત ન હોય;
 લાભે ચોરી ચાડી, કરે કુળવંતા હોય;
 લાભે બોલે જૂઠું, લાભથી હત્યા થાય;

લોભે જાય વિદેશ, લોભથી ગાણાં ગાય ;
 લોભી સગળો સંસારછે, હોય જ્યેથિ પણ હીનતા ;
 શામળ બહુ લોભી બે જણા, વિપ્ર અને વર્ણ
 ————— [વીનતા. ૭૮

લોભ કરાવે કષ્ટ, લોભ મરજદ મટાડે ;
 લોભ કપાવે શીશ, લોભ ગુણ જ્ઞાન ધટાડે ;
 લોભે જાય તણાઈ, લોભ સુખ સર્વ શમાવે ;
 ઉત્તમ અધિપતી આપ, નીચને શીશ નમાવે ;
 દુષ્ટ દાવાનળ તો લોભછે, કરે ગુણીને ગરકમાં ;
 કવિ શામળ ભટ સાચું કહે, લોભી પડશે નરકમાં. ૭૯

જીવતાને સધળું મળે.

જિવતો પામે રાજ્ય, જીવતો પરણે નારી ;
 જિવતો ખેસે અન્ન, થાય જીવતો વેપારી ;
 જિવતો માંડે જમ, સૂત્રાર્થ જિવતો સાહે ;
 જિવતો પહેરે નંગ, જીવતો લાણાં લાહે ;
 વહાલાંનો હોય વિજોગીયો, તે સંજોગી થાયછે ;
 પણ મુઝ્યા કોઈ દેખે નહી, શામળભટ ગુણ ગાય
 [સ્ત્રી. ૮૦

જીવે તેને જોખ, રંકનો રાજા થાય ;
 જીવે તેને જોખ, નીચ જન ગંગા નાહાય ;
 જીવે તેને જોખ, રોગિજન થાય માતો ;
 જીવે તેને જોખ, યુગલો થાય ગાતો ;
 જીવે તેને તો જોખછે, સરવ વેદના વામશે;
 કવિ શામળ કહે જન જીવતો, પ્રીતે ભદ્રા પામશે. ૮૧

જીવે જો નિર્ધન, કોઈ દિન ધનને પામે;
 જો જીવે દુષ્ટિ દેહ, વેદના કોઈ દિન વામે;
 જીવે જો વાંઝિયો, કોઈ દિન પ્રગટે પૂત્ર;
 જીવે જો કોઈ રાંક, સાર પામે ધર સુત્ર;
 જીવતો નર ભદ્રા પામશે, મુઆ પછી કો નહિ મળે;
 આ તકમાં તો ટાળો કરો, કોઈ દિવસ ઇશ્વર ફળે. ૮૨

વાંઝણિ પ્રસવે પુત્ર, મુર્ખ પણ કવિજન થાય;
 નીર ભરાય નવાણ, રંક શિર છત્ર ધરાયે;
 વળે કોઈ દિન વેર, જોર વળિ જાય જરૂરી;

ગુણકા જેવિ ગમાર, સતી તે થાયજી શૂરી ;
 એ રીતે અનેક થયાં થશે, શાસ્ત્ર સાખ દેછે સહી ;
 શામળ કહે જાતું શું કહું, જીવ ગયો આવે નહીં. ૮૩

મુખ દુખ વિષે.

મુખે સાંભરે નાર, મુખે શણગારજી સૂજે ;
 મુખે સાંભરે સેજ, મુખે બહુ પ્રાક્રમ બૂજે ;
 મુખે સાંભરે સ્વાદ, મુખે વાહન પર ખેસે ;
 મુખે મુ વસ્ત્ર વિવેક, મુખે સમરાવો કહેશે ;
 મુખમાં અનેક શોભા ધરે, કરે કદપના કામળી ;
 શામળ મુખમાં નવ સાંભરે, રટના સીતારામળી. ૮૪

દુખે જાય સદચ્છદિ, દુખે ભણતર નવ ભાવે ;
 દુખે ડહાપણ દૂર, દુઃખ કુડ કપટ કરાવે ;
 દુખે દેહમાં રોગ, તેજ તનનૂ તો ત્રાસે ;
 દુખમાં લીલા લેહેર, પલક નવ આવે પાસે ;
 દુખ દાવાનળમાં ડુબિયો, જરિયે શાંતી નવ જડે ;
 હસવું નવ આવે હેતથી, પૂલ મુખમાંથી કયમ ઝરે.

મોટા માણસ વિષે.

મોટા કેઈ છિદ્ર, કાઢશે તે દંડાયે;
 મોટા સાથે પેર, કરે તો સ્ત્રી રંડાયે ;
 મોટા સાથે પ્રીત, પિડા કોઈક દિન કરશે ;
 મોટા સાથે મમત, કિંધે વણુ મોતે મરશે ;
 વળિ મોટાને ને ગુણુ કરે, તે આટા લૂણું જશે ;
 રંકનિ કિરતિ રાજા કને, કરશે તે દુખિયો યશે. ૮૬

મોટા પાસે ગેહ, કિન્ને તો ઘોડા બાંધે ;
 સગવણુ મોટા સાથ, કિન્ને તો કાળજી રાંધે ;
 મોટા આવે ઘેર, તારૂણી ને તો તાકે ;
 મોટાથી વેહવાર, કરે તે આ ખર થાકે ;
 ને મોટા જન મૂરખ મનના, તે સાથે નવ ખાલિયં ;
 શામળ કહે એવા આગળે, મન પડેો નવ ખા-
 રક . [લિયે. ૮૭

શોક્યના દુઃખવિષે.

નેના ધરમાં સોડય, 'ધક્કા' હત્યા તો કીધી ;

જેના ધરમાં સોડય, થાપણો લૂટી લીધી ;
 જેના ધરમાં સોડય, દેવસ્થળ ખૂલે લિથાપ્યાં ;
 જેના ધરમાં સોડય, ગળાં લોકોનાં કાપ્યાં ;
 પૂરેલ નવાણો જીરનાં. હણ્યાં સાપ ને સાપણી ;
 શામળ કહે સોડયો સૃષ્ટિમાં, પુરી પરસ્પર પાપણી. ૮૮

જેના ધરમાં સોડય, કામણ દુમણ તે પાસે ;
 જેના ધરમાં સોડય, વરતિયો ત્યાં જઈ વાસે ;
 જેના ધરમાં સોડય, મનુષ્ય ખોટાં કઈ ખપનાં ;
 જેના ધરમાં સોડય, તેહને છાનાં છ પનાં ;
 વળિ જેના ધરમાં સોડયછે, વનિતા આમો દિન વઢિ :
 શામળ કહે રવામી સોડયનો, મુખે ન સૂચે અધ
 [ધડી. ૮૯

જર વિષે.

જરને વશ છે જગત, રાય પણ જરથી રીઝે ;
 જીવંતી જર વશ હોય, લા પણ જરથી લીજે ;
 જર સજ્જન સનમાન, રે જશવંત કહાવે ;

જરથી પામે જોખ, સતી શુભ કુળની આવે ;
જરનુંજ જગતમાં જોરછે, દુરિજન જરે નમે સહુ ;
શામળ કહેછે જર જોરથી, બાપો ઝેમ કહે

—

[ખહૂ. ૬૦

ગાંઠે જોને ગરથ, ભલી તે વિદ્યા બણ્યો ;
ગાંઠે જોને ગરથ, રહે નહિ કોઈનો રણિયો ;
ગાંઠે જોને ગરથ, તેજ પંડિત છે પૂરો ;
ગાંઠે જોને ગરથ, તેજ છે સામદ શૂરો ;
વળિ ગાંઠે જોને ગરથ છે, પરાક્રમી પરમાણવો ;
શામળ કહેછે સંસારમાં, જરવિણ મૂરખ જા-

—

[ણવો. ૬૧

જર વીના જો જોખ, શોખ તે તો નહિ સાચો ;
જર વિણ તનમાં પ્રાણ, કહું કર તું તે કાચો ;
જર વીના જો રૂપ, દેહ કૂરૂપી કૂડો ;
જર વિણ મંદિર માળ, ભર્મ રાખે તે ભૂડો ;
જર વિણ ડહાપણ છે જોડણું, તે ઘેલા પણ જાણણું ;
શામળ કહે સગળી ચીજ તે, જગમાં જર પરમાણુવું.

—

[૬૨

જર માતને તાત, જાત તે જરથી જાણા ;
 ડહાપણ પણ છે દામ, દામ રાજાને રાણા ;
 સગાં સહોદર સર્વ, દ્રવ્ય વણજ વેપારી ;
 રંગ નેં રૂપ અનૂપ, દ્રવ્ય તે ધીરજ ધારી ;
 સૌ જગત વરયુ છે જરથકી, ગરથ માંહિ ગુણ બહુ ;
 શામળ કહે સ્વર્ગે સંચરે, જોર હોય જો જર તણ.

૯૩

વિપ્ર બાણે છે વેદ, જઈ જરને તે જાયે ;
 સાધકને વૃજિ સિંધ, રહે જરથી તે રાયે ;
 શૂરા બાંધે શસ્ત્ર, જરથકી તે કર જોડે ;
 અનમીને અહંકારિ, હાય જર આગળ ઝોડે ;
 ગામી નામી નેં મહિપતી, જરને વશ વસ્તી રહે ;
 શામળ કહે છે સંસાર સૌ, દમડાને ડાહ્યો કહે. ૯૪

બણા જોહ બર ગરથ, રૂપ તેને ધેર રહે છે ;
 બણા જોહ બર ગરથ, કુલિન પણ તેને કહે છે ;
 બણા જોહ બર ગરથ, રહે વશ તેને રાજા ;
 બણા જોહ બર ગરથ, સુજશ ખોલે જન જાત્રા ;

(૪૨)

જર તો છે ઈશ્વરથી અધિક, બુધિ નિધાન પ્રાક્રમ
શામળ સેવક શ્રીમંતનો, શતપ્રકારે શોભિત સહુ.
૬૫

જર છે સૌનો જીવ, જરે લે મહા સુખમાણે ;
કરે પરાણે પ્રીત, રંક રાજનને રાણી ;
જર વશ બાધુ જગત, જરે જીવતી વશ થાય ;
જર આગળ કરજોડિ, રહે ભાટા રૂપિ રાય ;
જર જંગલમાં મંગળ કરે, જીવતી સરવે ભોગવં ;
શામળકહે ધનથી ધન પત્ની, ભારે સુખ તે ભોગવં.
૬૬

ડહાપણુ દમડા માંહિ, રહે દમડામાં યારી ;
દમડા માંહી રૂપ, ભેદ દમડામાં ભારી ;
જો દમડામાં જોર, રહે વશ થઈને રાજ ;
દમડે લેય અધિકાર, ગૂણુ દમડામાં ઝાઝા ;
દમડેછે મોંધો દેવથી, વણુ દમડે સૌ વામણાં ;
શામળ કહે દમડા તણાં, ભાત ભાત લેઉ ભામણાં.
૬૭

જર દેખી જશવંત, ગૂણુને સાગ ગમાય;

ધન દેખી ધનવંત, ગીચને શીશ નમાવે ;
 સોનું દેખિ શ્રીમંત, કપટનું કામ કરે છે ;
 ગરથ દેખિ યુણવંત, હેતથી હાય ધરે છે ;
 રાજાની કે શું રાંકની, નિર્મળ કુળની નારિયે ;
 શામળ કહે છે સત્ય જાણજો, જરદેખી કરે જરિયો.

૯૮

શૂર કપાવે શીશ, ચતુર ચાકરી ચાહાયે ;
 નાચે છે નૃત્યવંત, ગીત યુણિજન યહ ગાયે ;
 વિદ્યા વંત વિદેશ, જામવા કારણ જાયે ;
 મજુર વહે શિર ભાર, કષ્ટ કાશદ સહેકાયે ;
 જે જે ઉપાય અન્યાયજો, બુધ્ધિ બગાડે બારણે ;
 શામળ કહે શાણા સમજજો, દ્રવ્ય કમાવા કારણે.

૯૯

જર પાખી જગ માંહિ, મોજ એકે શી માણે ;
 જર પાખી જગ માંહિ, આપ અક્કલ શીઆણે ;
 જર પાખી જગ માંહિ, રવાદ એકે નવ સૂજે ;
 જર પાખી જગ માંહિ, બડાઈ કશી ન બૂજે ;

જર પાખી તો જખ મારતા, ફરે ખિચારા બુધખહૂ;
શામળ કહેછે જર જોરથી, શુભ વાતો મૂળે સહૂ.

૧૦૦

વિદ્યા ન મૂકાય હાટ, વિદ્યા ધરેણું ન ધડાયે;
વિદ્યા ન વસ્ત્ર વણાય, વિદ્યા ચૂલે ન ચડાય;
વિદ્યા થાય ન લોટ, વિદ્યાથી ભૂખ ન ભાગે;
નહિ પહેરાય ઝોઢાય, કદી વિદ્યા નર નાગે;
વિદ્યાથી વપૂ રહે નહી, પિવાય નહી તે પાણિયે;
વેઠે દરિદ્ર ડાહ્યો થઈ, જન તે મૂરખ જાણિયે. ૧૦૧

કઈક ઉપાડે ભાર, ઉદર પણ રહે અધૂરું;
કઈક ચડેછે વાંશ, પેટ પણ થાય ન પૂરું;
કઈક ભણી વિદ્યાય, ચતુર અણવાણા ચરણે;
કઈક કરે વેપાર, નહિ પણ કુંડળ કરણે,
અક્ષલ અરથે નથિ આવતી, ભોળાશો નહિ ભર્મમાં;
શામળ કહેછે લક્ષ્મી મળે, કપ્પલ હોય જો કર્મમાં.

૧૦૨

નાવે ડહાપણ કીધ, ન આવે વિદ્યા ભણતાં;

નાવે કરતાં કપટ, ન આવે સદ ગુણ ગણતાં;
 નાવે ગયે વિદેશ, ન આવે વેઠ્યે દુઃખે;
 નાવે જણ વ્યે જોર, ન આવે ભમતાં ભૂખે;
 આવે ન પરાક્રમ પૂરથી, નાવે લોભ લુંચા થકી;
 શામળ કહે લક્ષ્મી લેહેર તો, મળે કર્મ સંચાથકી.

 ૧૦૩

તેડે ત્યાં નવ જાય, ધણી મેહનતથી માગે;
 જા કહેતાં નવ જાય, પ્રણિપત પાયે લાગે;
 કોશર કિધે ન રહે, ન રહે વાવરતાં દહાડી;
 કરે કોટિ ક્ષિકકાર, જાય નહિ હાંકી કહાડી;
 આશા રખેજ એની કરો, માનો કહું તે મર્મની;
 શામળ કહેછે લક્ષ્મી રહે, કબુલ હોય ને કર્મની.

 ૧૦૪

દમડા પાપિ દરિદ્ર, કુલિન તે કિંકર કહાવે;
 શિષ્ય વિના તે રંક, પ્રતિષ્ઠા માન ગમાવે;
 વિદ્યા અને વિવેક, દામ આગળ સૌ ડૂલ્યાં;
 ને ને કરવા જાય. ભરમથી સર્વે ભૂલ્યાં;

જે શૂર પૂર શાણા ધણા, વપ્ત વરણાગી વાંકડા;
શામળ કહે સૌ સંસારમાં, રિદ્ધિ વિનાના રાંકડા.

૧૦૫

જેને જરનું જોર, જુલમ ઝાઝો કરિ ઝૂઝે;
જેને જરનું જોર, બિજાને નવ ખૂઝે;
જેને જરનું જોર, અહંપદ અતિથે આણે;
જેને જરનું જોર, જગત ઉજડ તે જાણે;
વળિ જેને જરનું જોરછે, છાકયો રહે અમલે અતી;
શામળ કહછે સદ બુદ્ધિ વણ, રૂઝું નથાય તેથી રતી.

૧૦૬

બે હાથીનું જોર, બાહું બે માંહિ બિરાજે;
વાઘ સિંહની પેર, ગરથ ગાંઠે તે ગાજે;
ભુખ તડકો કે ટાઢ, નહી જર પાથે જાય;
વ્યંતર ભૂત કે પ્રેત, કદી ચેટક ન અહાય;
મન મદિરા ચેર સવાતણી, કેફ સદા આવી વસે;
શામળ કહે દુખિયો દુખ કહે, જરવાળો હૈઠે હસે.

૧૦૭

નિરંધન બાલે સત્ય, કહે જરવાળા જૂઠ્ઠીડ
 નિરંધન ગાણું ગાય, જાય જરવાળો ઊઠી ;
 હાહા કહે સહ લોક, વહે જરવાળો જૂઠ્ઠુ ;
 રિધિ ઉપર સહ રાજી, રિધિ પાખી સહ રુંદું ;
 ચૌદે વિદ્યાની ચાતુરી, ગરથ સાથ વાસો રહે ;
 વળિ કર્મ ધર્મનં શર્મ સજી, કવિ શામળ જરને કહે.

૧૦૮

ડાટયું નેણું દ્રવ્ય, સર્વ અવતરિયા સાપે ;
 ડાટયું નેણું દ્રવ્ય, પિંડ નવ લીધો બાપે ;
 ડાટયું નેણું દ્રવ્ય, પાપમાં થયોજ ગરકે ;
 ડાટયું નેણું દ્રવ્ય, નીચતે પડ્યો નરકે ;
 નવખાધું ખરચું વાવરું, દાન દેહજશ નવ લિધો ;
 શામળ શિર ભાર વહી મુઝ્ઝો, દેવ તેને દંડિયો.

૧૦૯

જેમ ધાંચિનો બળદ, રાત દિવસ તે ફરિયો ;
 જેમ ગધેા ગુણુછીણ, ભાર અણુલેખે ભરિયો ;
 પાડો જેમ પખાલ, પુંઠપર પરઠે પાણી ;

વેઠે પકડ્યો વીર, તડકડીને તે તાણી;
જર રજ્યો રેજ યદ્ય રાંકડો, વેઠી દુઃખ વધારિયો;
શામળ નવ ખાધો ખરચ્યો, જીતીખાજી હારિયો.

૧૧૦

જર જોતામાં જાય, જીઆ જર ખાતાં ખૂટે;
જરજોતામાં જાય, ચોરકે હાકમ લૂટે;
જર જોતામાં જાય, ઉઠે જો આગ સજોરી;
જર જોતામાં જાય, ચડે ચાડીકે ચોરી;
જર જાવા ખેસે જે સમે, રાખું ધડી રહે નહી;
શામળ કહે જાય સમૂજનો, કહે મૂખ જોવું કહી.

૧૧૧

કુસંગ વિષે.

કરે નીચનો સંગ, નીચની બુધ્ધી આવે;
કરે નીચનો સંગ, સકળ સદગુણ ગમાવે;
કરે નીચનો સંગ, નીચની ભાષા ભાષે;
કરે નીચનો સંગ, નીચની રીતી રાખે;
વળિ નીચ કામ નીચાં કરે, નિચ કહેવાયે જીવજન;
શામળ કહે સંગત નીચની, કોઈ ન કરશે કોય

દન. ૧૧૨

પંડિત પંડિત પ્રીત, મુરખ ને મૂરખ વહાલા;
 રેડા રેડી રીત, ચતુર ચતુરાઈ ત્યાં આલ્યા;
 સુમને વહાણો સૂમ, વહાણ દાતાને દાતા;
 જીરને વહાણો જીર, ગુણીજનને ગુણ સાતા;
 શૂરાને વહાલા શૂરનર, કાયરને કાયર ગમે;
 જશવંત ગમે જશવંતને, શામળ રામ રહે રમે. ૧૧૩

વિદ્યા તથા અવિદ્યા વિષે.

સદ વિદ્યાજ સુવર્ણ, શરણુ સદ વિદ્યા સત્યે;
 સદ વિદ્યાથી શ્વર્ગ, વીજ્ય ઉતારણુ વિત્તે;
 સદ વિદ્યાથી સિદ્ધિ, કૃજે વચ્ચનો વરવાણી;
 સદવિદ્યાથી રિદ્ધિ, જગતમાં સગજે જાણી;
 સદ વિદ્યાને વશ સર્વછે, સદ વિદ્યા ત્યાં શીમણા;
 શામળ કહે સદ વિદ્યાવિના, બટકે ગુણહીણા બણા.

૧૧૪

બક્ષ પરી તો લાખ, દિઠા નિર્માલ્ય પ્રમાણે;
 જાય રાયનું રાજ્ય, રૂપ પણ રહે ન ટાણે;

કુંજ પણુ હાય કલંકિ, જોર જોતામાં જોયં;
 જોખન પણુ વહિ જાય, વંશ નિર્વંશો થાય;
 નહિ રાજ ચોરકે અગ્નિ ભય, માગ મુકાવે બહુયકી;
 મોટા પુરૂષો મન માનજો, સદવિદ્યા શુભ સહુયકી.

૧૧૫

મુકાવે વિદ્યામાગ, પૂર્ણ જશ વિદ્યા પામે;
 વિદ્યા શોભે વાન, નૃપતિ વિદ્યાને નામે;
 વિદ્યા માંહિ વિવેક, વિમળ વિદ્યાથી વાણી;
 વિદ્યાને વશ વિશ્વ, જગતમાં મોહનિ જાણી;
 સદવિદ્યા રત્ન વિશાળછે, વિદ્યાથી વડુંનહિ કશું;
 સદવિદ્યા આગળ ધનકશું, વિદ્યાહિન જન તે પશૂ.

૧૧૬

પંડિત આગળ મૂઠ, હંસ આગળ જ્યમ બગ્ગા;
 પંડિત આગળ મૂઠ, કોકિલા આગળ કગ્ગા;
 પંડિત આગળ મૂઠ, રાય આગળ જ્યમ રાંકા;
 પંડિત આગળ મૂઠ, સિંધુ આગળ જ્યમ ઠાંકાં;
 છે પંડિતમાં પ્રાક્રમ બ્રહ્મા, પંડિત સજી શિર મોરછે;
 શામળ કહે પંડિત આગળે, મુઠ તો ચાકર ચોરછે.

૧૧૭

પંડીત જ્ઞાય વિદેશ, તોય જશથી જાણીતો;
 પંડીત પ્રાકમ પૂર, મહિપતીનો માગીતો;
 પંડીત ને પરણામ, કરે જન સૌ કરજોડે;
 પંડીતને સનમાન, માન અનમીનાં મોડે; [લહે:
 જે અગમ નિગમ છે યુણુ ધણાં, લક્ષ કોટિધા તે
 છે વિદ્યા મોટી વિશ્વમાં, શામળ ભટ સાચું કહે.

૧૧૮

મૂરખને વાહન, પંડિત અણુ વાણુ ચાલે;
 મૂરખને મોતી હાર, પંડિત ફૂલ માળા ધાલે;
 મૂરખને બહુ માન, પંડિત કદિ ગરિખ કહાયે;
 મૂરખને બહુ માન, પંડિત ખડ ધ્યાનજ ખાલે;
 પણ મૂરખ કાચ કથીર છે, દીસંતાં તો દિલ હરે;
 પણ પંડીત રત્ન અમૂલ્ય છે, શામળ જોય પરિક્ષા.

૧૧૯

મૂરખને નહિ માન, મૂરખ ઝાઝામાં ઝૂંરે;
 દેન મૂર્ખ ને દાન, મૂર્ખમાં અકલ અધૂરે;
 મૂરખ હલકો હોય, બહુ યુણવંતા મોલે;

(૫૨)

મૂરખ ન લેખા માંહિ, નહી પંડિતને તોલે;
જે હંસ મધ્ય બગલાં પડ્યાં, કારણ શું જાણે કશું;
શામળ કહે છે સાચું કહું, વિદ્યાવણ તે નર પશૂ.

૧૨૦

સત્ય વિષે.

સત્ય રાખ્યું હરિચંદ્ર, નીચ ઘેર પાણી ભરિયું;
રાખ્યું સત્ય બજિરાય, રાજ્ય પાતાળે કરિયું;
સત્ય સુધન્વા વીર, તેલ તાતે તન ધરિયું;
મીરાં રાખ્યું સત્ય, વીધનું અમૃત ઠરિયું;
સત્ય રાખ્યુંજે સત વાદિયે, આગળથી મહાદુષ્પ્રમખ્યાં;
શામળ કહે અંતે સત્ય તરુ, ફળ સુખનાં ઉત્તમ ફળ્યાં

૧૨૧

સાચું ખોલે ચોર, છેક બંધનથી છૂટે;
સાચું ખોલે જાર, રાય તેને નવ રહે;
સાચું ખોલે શત્રુ, દંડ તેને નહિ દેશે;
સાચું ખોલે સાહ, નામ તેનું નહિ લેશે;
છે સાચાને સુખ દુકડું, સત્યનો સૂરજ સાખિયો;
શામળ સાચોજ સુખક્ષણો, ખુપ બલાગે ભાખિયો.

૧૨૨

પાપી ન કરે પુન્ય, પ્રભૂ પાપાંડિ ન પૂજે;
 સત્ય ને ન ગમે જૂઠું, અધરમી ધર્મ ન ખૂજે;
 થાય કપટનું ચપટ, કૂડનું ખૂડું જાણે;
 સત્યજ તરે સદૈવ, રાંક કે મોટો રાણે;
 સહ સાચાથી સુખ પામશે. જૂઠું રહે રામજી;
 કવિ શામજી ભટ સાચું કહે, કરો રૂડાં કામજી. ૧૨૩

વચન કાજ હરિચંદ્ર, નીચ ધર પરહું પાણી;
 વચન એકને કાજ, કુણું કુખજને આણી;
 વચન એકને કાજ, હરે હજા હજ પીધો;
 વચન એકને કાજ, દેવ વર દૈત્યે લીધો;
 શુભ ધર્મ કર્મ ને શર્મ સૌ, વચન જતાં તે વહિ ગયું;
 કવિ શામજી ભટ સાચું કહે, વચન ગયું તો શું રહયું;
 ૧૨૪

એક વચનને કાજ, રેંક રાવણ થઈ ખેડો;
 એક વચનને કાજ, બળી પાતાળે પેડો.
 એક વચનને કાજ, વેચિ હરીચંદ્રે નારી;

એક વચનને કાજ, પાંડવો હાર્યા પ્યારી;
 વળિ એક વચનને કારણે, પાંડુ પાંચે વનમાં ભમ્યાં;
 કહે શામળ વચનજ કારણે, સૌ કૈયક સાથે શમ્યા.

૧૨૫

બહુ કરે જે પાપ, વચન બદલીને ખોલે;
 બહુ કરે જે પાપ, ખોટું મુખ વાયક ખોલે;
 બહુ કરે જે પાપ, આપને ખૂબ વખાણે;
 બહુ કરે જે પાપ, આપ આપું ધર આણે;
 કરથી જીભા ભલિ કાપવી, માત ભલું મહા મૂલ્યનું;
 શામળ કહે બુંદું સર્વથી, વચન જાય તૂણ તૂલ્યનું.

૧૨૬

વચન ન પાલ્યું જેણ, તેજ શુક્ર વ્રત હાર્યો;
 વચન ન પાલ્યું જેણ, ક્રોધે તેને માર્યો;
 વચન ન પાલ્યું જેણ, તેહ નર દેવે દંડ્યો;
 વચન ન પાલ્યું જેણ, તેહ શિર અગ્ની મંડ્યો;
 જો વચન વ્યર્થ જેનું થયું, તો દેવત તેનું ગયું;
 કવિ શામળભટ્ટ સાર્યું કહે, વચન ગયું તો શું રહ્યું.

૧૨૭

(૫૫)

પાળે વાયક શૂર, જેહ રણમાં બહુ ઝૂઝે;
 પાળે વાયક સિંધ, જેહને આગમ સૂઝે;
 પાળે વાયક ભડત, કરે ઈશ્વર વાશ આપે;
 પાળે દાતા વચન, વૃષ્ટિ જેને પરતાપે;
 પાળે જે વાયક પ્રેમથી, વેદે વિવિધ વખાણિયે;
 શામળ વાયક સંભાળતા, જથે જગતમાં જાણિયો.

૧૨૮

વચન પળે તે રાય, બાકિતો રાંડી રાંડો;
 વચન પળે તે સાહ, બાકિ ગુણ હીણો ગાંડો;
 વચન પળે તે વિપ્ર, ધર્મ સગી ધાર્યો તેણે;
 વચન પલ્લું તે વીર, જગત જશ લીધો જેણે;
 પાળે સદ વાયક પ્રેમદા, પાંચે પૂરણ પક્ષણિ;
 શામળ કહે વચન ન સાચવે, બલના એજુક બક્ષ-
 [ણિ. ૧૨૯

જીવાનીના જોર વિષે.

જામન હોય, જયારે મદમાતો મહાલે;
 જામન હોય, મથાળા ચાર જયાં ચાલે;
 પન હોય, બલો જયારે ભાદરવો;

નરનું જોખન હોય, પુત્ર દોષત તન નરવો;
રાજનું જોખન રાજ્ય છે, પરિપૂર્ણ સમરથપણું;
કામનિનું જોખન કંથ છે, શામળ કહે શું કહું ધણું.

૧૩૦

કહ જોખનને જોર, જગતમાં ખનિયા જોગી;
અડસઠ તીરથ અટન, ભાવ ભરપૂરે ભોગી.
કહ જોખનને જોર, પ્રસિદ્ધિ પામ્યા પ્રાણી
કહ જોખનને જોર, ભણ્યા વિદ્યા રસ વાણી;
જે સત્ય અસત્ય બુંદું બહું, જોખનમાં રિયર ધાયછે;
શામળ કહે જોખન જરમાં, વેગે જન વહિ જાયછે.

૧૩૧

ધોળા યાશે કેશ, ડાહ્યા કહેવાશે ડોશા;
વિપરિત યાશે વેષ, તનૂ પાળીને પોષી;
યરયર 'બુજશે થુજ, નમી જશે બે નેણાં;
પડે દેહમાં વેહ. વદાશે વિપરિત વેણાં;
વળિ લીટ સુશે બહુ નાકથી. બેય કાન બે
સેવા પ્રભુને શામળ કહે, જોખન જોર "

(૫૦)

મોત વિષે.

કોઈ કહે આવ્યો તાવ, કોઈ કહે થયું કોગળિયું ;
કોઈ કહે કરડ્યો નાગ, કોઈ કહે વાસી વળિયું ;
કોઈ કહે વાધ્યો રોગ, કોઈ કહે શસ્ત્રજ વાગ્યું ;
કોઈ કહે મારી મૂઠ, કોઈ કહે પાપજ લાગ્યું ;
ધ્વજ માથે લેતો નયી, જગત માંહિ મહિમાં જીએ ;
શામળ કહેછે સૌ સાંભળો, મોત આવ્યું તેથી મુએ.

૧૩૩

પેસે અરણ્ય નીર, તીર ગંગાને ખેસે ;
ચડે જો પર્વત મેર, કદી પાતાળે પેસે ;
પર્વત માંહિ પ્રવેશ, કરે આપે એકાંતે ;
ઓષડ અમૃત હાર, બમે ભૂલા બહુંભાંતે ;
રાખે કઈ કોટિધા, સંચ પ્રપંચ બણા કરે ;
જ કહેછે સૌ સાંભળો, મોત આવ્યે નિશ્ચે મરે.

૧૩૪

શ પાર, કોઈ પચીશ પચાસે ;
તેર, કોઈ પોખોસા એશી ;

જે જાણું તે જાણ, નથી રહેવાનું બેસી ;
 જે નામ તેહનો નાથ છે, ધર્મજી એવો ધારવો ;
 કવિ શામજી કહે મૂરખ કરે, ગંદિ દેહનો ગરવો.

૧૩૫

માત લાત ને મિત્ર, પુત્ર પરિવારજી પાઠા ;
 અજાણ્યત અપરમપાર, બણા હસ્તીને ઘોડા ;
 સેવક સાથે શૂર, પરિપૂરણ પરતાપે ;
 બળવંતા બહુ બાહુ, છત્ર છાયે છત્ર છાપે ;
 અધિકાર અધુત લખ્ય હંદ્રનો, કોડવાર શું કહું કથી ;
 પણ મોત થકી મૂકાવવા, શામજી કોઈ સમરથ નથી.

૧૩૬

નાઠે ન મુકે ભૂખ, દુઃખ નાઠે નવ જાણ ;
 નાઠે ન મુકે ભોગ, રોગ નાઠે પણ થાય ;
 નાઠે ન મુકે તાવ, પાપ નાઠે નવ છૂટે ;
 નાઠે ન રહે લાજ ; ચોર કે હાકમ જૂટે ;
 કદિ નાઠે મોત મુકે નહી, પ્રસવ્યો ત્યાંથી પ ;
 કવિ શામજી ભટ સાચું કહે, નામ સર્વનો

રાખે લખ રખવાળ, લોહ પિજરમા પેસે ;
 અરણ્ય વિચ્છ આસન, વણિને જો કોઈ ખેંસે ;
 વજર ગુફા ગંભીર, માંહિ કોરાવી માણે ;
 હંદ્ર જાળ વિદ્યાય, જીગતથી જો વણિ જાણે ;
 સંભાળિ સાચવી સાચરે, કોટિ જતન કોડે કરે ;
 જાળવતાં પણ જીવે નહી, મોત વખત નિશ્ચે મરે.

૧૩૮

ગયા હંદ્ર કઈ ક્રોડ, ગયા ખલ્લા કઈ ભૂલ્યાં ;
 ગયા કરોડો કામ, અડગ સૂરા પણ ડુલ્યા ;
 ગયા દેવ દિગ્ગપાળ, ગયા માંધાતા મહિપત્ત ;
 ગયા દિલિપ હરિચંદ્ર, ગયા છાકેલ છત્રપતી ;
 વણિ ગયા જનકને જાદવો, જો વણિ લાભ્યા જાહવી ;
 સ્થિર રથાવર કોઈ રહ્યા નહી, કોણ માત્રમાં માનવી.

૧૩૯

ચિરંજીવિ નહિ કોઈ, ગયા માંધાતા મહિપત્ત ;
 ચિરંજીવિ નહિ કોઈ, ગયા અધિકારી હંદ્ર ;
 ચિરંજીવિ નહિ કોઈ, ગયા કઈ સૂરજ ચંદ્ર ;

વળિ ગયા રામને રાવણા, ગયા દેવને દાનવી ;
સતવાદી સલક્ષણા ગયા, કોણ માત્રમાં માનવી.

૧૪૦

જય જોરાવર શરણ, પ્રિતે પાતાળે પેસે ;
પેસે અરણુવ ગીર, મેરે માથે જઈ બેસે ;
જય શેષને શરણ, રવીરથ આગળ ચાલે ;
મંત્ર જંત્રના જાપ, કરી મધવા સંગ માલે ;
કદિ સંચ પ્રપંચ કરે ધણા. રવિ મંડળ આખું અટે ;
પણ શામળ ભટ સાચું કહે, મરવાનું તો નહિ મટે.

૧૪૧

મારે મારે કહે મૂઠ, કારમી કાયા માયા ;
અસ્તાને આરેઠ, અંધ થઈ ધંધે ધ્રાયા ;
આ મારે ધર સૂત્ર, પુત્ર મારો પરણાવું ;
ઘડપણ પાળે મને, આજ ભલિ ભાત બણાવું ;
પણ દીપક વશ છે વાણે, કાચો કૂંપો કાચનો ;
શામળ કહે મુંઠ મમતા કરે, એવા શરિર અસાચનો.

૧૪૨

જે જાણું તે જાણ, જેહ પૂછું તે ખરથે ;
 ભરણું તેહ ઠલવાય, ચડણું તે તેા ઉતરથે ;
 લીણું તે મૂકાય, નણું તે જૂનું થાયે ;
 આયુદ્ધા વશ સર્વ, કાળ સૌ કોને ખાયે ;
 જે કિન્નર જલ્લને રાક્ષસો, દેવ ગાંધર્વ ને દાનવી ;
 મધવાદિક પાણુ મોતે મરે, કોણ માત્રમાં માનવી .

૧૪૩

માત પિતાનો ભાગ, ભોગ વીરજ બંધાયું ;
 રૂધિર માંસને હાડ, શરિર તેજું સંધાયું ;
 નસો જળ વપ્પવાળ, સંગ લઈ સાંધા મેળ્યાં ;
 પંચ ભૂતના ભાગ, લાગ ભમવાને ભિળ્યાં ;
 મમતા માયા અહંકાર, અતિ વાણુ રૂપ કાંઈક વસ્યો ;
 શામળ જળ પરપોટો જથા, કહેા ગરવ તેનો કર્યો .

૧૪૪

કોઈ આજ કોઈ કાલ, કોઈ દિવસે કોઈ રાતે ;
 કોઈ જોખન કોઈ વૃદ્ધ, ખાળ જન જીવતી જાતે ;
 કોઈ તાવે તરફડી, આપધાતે કોઈ મરતાં ;

કોઈ ભાગ કોઈ રોગ, કોઈતો સરપ કરડતાં;
 કોઈવાસિ વિકાર કે હડકવા, કોઈમમતે લડિને મુઝા;
 પણ કાળ ન મૂકે કોઈને, શામળ કહે સમજી જુઝા.

૧૪૫

ધડી પલક કે પહોર, સાંજ સવાર કે વહાણું;
 એ દીપક ઝોલાય, ન આવે સાથે નાણું;
 રહે ધરમાં કે ગામ. દેશ પરદેશે પડશે;
 જાળ પરપોટો જેમ, એક દિન નિશ્ચે નડશે;
 રાખી કોઈની રહેશે નહીં, દિવસ નકી નહિ દેહનો;
 શામળ કહે કાચો કુંભ છે, તો ભરંસો શો તેહનો.

૧૪૬

સ્ત્રીના દુરગુણ વિષે.

સ્ત્રીના પેટમાં વાત, રહે ન ભલી કે ભુંડી;
 સ્ત્રિયે જાણિ જો વાત, દેશમાં વાગે કુંડી;
 સ્ત્રીને છાની વાત, કહે તો કાળજ ખૂટયો;
 સ્ત્રી સાથે એકાંત, કરે તો રામજ રૂઝો;
 પ્રેમદા એ બહુ નર પર ભળ્યા, મમતે કહને મારિયા;
 અનમી શૂરા અંહકારિ પણ, હોડ હઠીલા હારિયા.

૧૪૭

રણમાં ઝૂંઝે રહી, વાઘ સાથે બથ ધાલે ;
 હરિત દંતને હાથ, ઝડપથી મરડી ઝાલે ;
 ચડે મેર ગિરિ માંહિ, સિંહને શિશ જઘ બેસે ;
 મણિધર મણી મરોડ, હોડ અરણ્ય જળ પેસે ;
 વળિ અગમ નિગમ લક્ષણ લહે, ત્રિલોકને જીતે તકે ;
 શામળ કહે છે શોધી જીવ્યો, સ્ત્રીને જીતી નવ
 થકે. ૧૪૮

નારી નીચ સ્વભાવ, અજીત નવ જાયે હારી ;
 પર પુરેષો શું અગ્ન, મરદને નાંખે મારી ;
 વિઠ્ઠળ ચિત મન મદન, રૂદન કરતી વણ વાટે ;
 સાચી કોઈ ન દીઠ, જૂઠું અતિ આડે આંકે ;
 શિખામણ તેની સાંભળી, મનમાં પુરત ન માનિયે ;
 શામળ કહે કદિ શાણી ધણી, પણ પ્રેમદા મતિ પાનિયે.

૧૪૯

સ્ત્રી ચરીત્ર બહુ લાખ, નીચ મતિ જીગતે જોડે ;
 લાખ દિવસની પ્રીત, રીત રંજકમાં તોડે ;
 હસે વિના પ્રરતાવ, ભાવ હિણ ભલ પણ ઝોડે ;

કઠણુ રૂદય વણિ કુમતિ, મમત પોતાનો મંડે; [સદા.
વણિ ગરજ પડે ગરવી બણી, સ્વામિ સાથ સમરથ-
વણિ સહજ વાતમાં શાપદે, કલંક વાત કહે કદા.

૧૫૦

આતિ લાલચને લોભ, થોભ જીગતે જૂઠાનો ;
આળસ નિદ્રા અંગ, રંગ રૂદયે રૂઠ્યાનો ;
નિર્દય નગણો નેહ, દેહ મેલી મેલું મન ;
અસુર પક્ષ પર આર, બણો આહાર જીવતિ જન ;
નીર્લજ રાખે નહિ નમ્રતા, જાતિ સ્વભાવે જાણવી ;
વણિ આપ મત્યે ડાહી બણી, અધિક નીચ હર આ-

ણવી. ૧૫૧

મૂખ ઉપર નહી મૂછ, પુછ દીસે નહિ ડહાડી ;
કરે નીચનો સંગ, અંગ હીંડે ઉઘાડી ;
નદી તલાવે જાય, ધાય પરમંદીર પેસે ;
પરપૂરણ શું મગ્ન, નગ્ન થઈ નહાતા પેસે ;
મુખ ખિંટુ શામ નાકે નથન, કથન જૂઠ જોતાં કહે ;
ચિત અતુર પુરૂષ ચેતી જીઓ, માનનિ મનશું-
કયમ રહે. ૧૫૨

(૧૫)

ધડિમાં આપે સૂખ, ધડિકમાં દુખ દેખાડે ;
 ધડિમાં આપે ચરણ, ધડિકમાં મરણ પમાડે ;
 ધડિમાં ભોળવિ લહે, ધડિકમાં સરવશ આપે ;
 ધડિએકમાં કહે વીર, કેંય ધડિમાં કરિ થાપે ;
 વળિ ધડીએકમાં વિખદિયે, પરણ્યો તજી પરશું રહે ;
 કવિ શામળ ભટ સાચું કહે, બુધિ હિણુ તે કયમ-
 બિહું. ૧૫૩

સ્ત્રીના વાંક હજાર, તોય તેને નવ હણવી ;
 ડહાપણ દશે હજાર. તોય મૂરખમાં ગણવી ;
 સતિ શિરોમણિ શુદ્ધ, તોય જશ હીણી જારી ;
 હહાડે અધિકું હેત, તોયે તે નાંખે મારી ;
 નારી અવગુણ ગણવા નહી, અતુર ન ગણવી ચૂકવી ;
 શામળ કહે છે હણવી નહી, માનનિ જીવતી મૂકવી.
 ૧૫૪

નાર વિના નર રંક, શંક રાખે નહિ કોઈ ;
 નાર વિના નર ચોર, જોર જર ખેસે ખોઈ ;
 નાર વિના નર નિરખળ, સખળ રાખે નહિ સંગે ;

નાર વિના નર દાન, હીન સુખ ઐકલ અંગે;
 ચતુરાં વિન તો ચાલે નહિ, જગત માંહિ રહે જાહરે;
 શામળ કહેછે શામા કચી, તને જગતનો તાહરે. ૧૫૫

જે ઘરમાં ધર નાર, દામ ઉધારે દેશે;
 જે ઘરમાં ધર નાર, પિંડ પીત્રી પણ લેશે;
 જે ગરમાં ધર નાર, તોજ મેલું શિર ટળશે;
 જે ઘરમાં ધર નાર, માન માણસમાં મળશે;
 ધર નાર જેહને ધર હશે; શોખિત સાહ સરસ જસો;
 ધર નાર વિના નર નીરખલો, સાહ તોય તસકર ત-
 સા. ૧૫૬

રાખે કુંથનિ રીઝ, કામ કરવા દિલ દાસી;
 પિયું ધર કામ પ્રધાન, હોય મધુરી મુખ હાસી;
 કંદ્રપ વેળા કામ, ખરું દિલ રિઝવે ખાતે;
 સેલી સેવા માંહી, ધણી રૂપિયુ ધાટે;
 પતિવ્રતાપણું પાળે ધણું, નૂર ઉપર દિલ નેહનું;
 કવિ શામળ કહે શોધી મળે, તરણી નામજ તેહનું.
 ૧૫૭

(૬૭)

મૂરખવિષે.

મૂરખનો સરદાર, જેહ ધન જુગટે ખૂએ;
મૂરખનો સરદાર, પરાયું પાપજ ધૂએ;
મૂરખનો સરદાર, વડા શું વેરજ ખાંધે;
મૂરખનો સરદાર, ભૂતજ સાધન સાંધે;
જન મૂરખનો સરદાર, જે પ્રભુ ભજતાં આજસકરે;
શામજ કહે મહિ પતિ મુર્ખના, નારી જેહ રહે ધરે.

૧૫૮

પરસ્ત્રી વિષે.

પરનારી શું પ્રીત, દેહમાં દુઃખ ધણેરું;
પરનારી શું પ્રીત, થાય અમ અની અનેરું;
પરનારી શું પ્રીત, ખરે તનમાં ક્ષયરોગ;
પરનારી શું પ્રીત, ભાગ્ય હીણાના ભોગ;;
પરનારી સાથે પ્રીતછે, પડિયો પાપ પ્રસંગમાં;
કવિ શામજ ભટ સાસું કહે, ઉચાટ ઉપજે અંગમા.

૧૫૯

પરસ્ત્રી થી સુખ હાણ, પરસ્ત્રી સંગે પાપ;
પરસ્ત્રી નરક નિ ખાણ, ત્રિવિધિના ઉપજે તાપ;
પરસ્ત્રી ગત પ્રભુ દૂર, પરસ્ત્રી ગૂણ ધટાવે;

તે તાતી તરવાર, કોઈ દિન શીશ કટાવે;
 પર નારીને જે પરહરે, તે ડાહ્યા કહેવાય છે,
 શામળ પરનારી સંગથી, જીવનું જોખમ યાય છે.

૧૬૦

પરનારી શું પ્રીત, તેને ભોજન નવ ભાવે;
 પરનારી શું પ્રીત, સુખે નિદ્રા નવ આવે;
 પરનારી શું પ્રીત, હરી સેવા નમ સૂજે;
 પરનારી શું પ્રીત, બુદ્ધિ સારી નવ ખૂજે;
 એ પાપ રૂપ પરનાર છે, અપજ્ઞ શીખને આપના;
 શામળ પ્રાતી પરનાર શું, જોજે જોહતેર આપના.

૧૬૧

વાળંદ વિષે.

વાળંદ ને ઊર વાત, રહે નહિ છાતી છપતી;
 વાળંદ ને ઊર વાત, રહે નહિ ખોટી ખપતી;
 અઢાર વરણે એહ, અતીથે જાતજ આઢી;
 ન ગણે પુન્ય કે પાપ, છેક તેની મતિ આઢી;
 શીખ્યામણ દર્શિછું સર્વને, દેશ વાગથે ઝુંડિયો.
 જોવાળંદ આગળ વારતા, કહી રૂડીકે ભુંડિયો. ૧૬૨

ભાટ વિષે.

કરે જમાણી કોઈ, દસોંતી કોઈ કહાવે;
 કોઈ વખાવે વાટ, કોઈ કિરતી ગુણ ગાવે;
 કો પિંગળના પાહિ, કોઈ મીઠાથે મોહાળી;
 કો પસાયતાં ખાય, કરે નહિ સેવા કોળી;
 સનમાન મળેતો સાહેબી, અપમાને દિલમાં ડરે;
 કવિ શામળભટ કોડે કોડે, ભાટ ભલી મોજ કરે. ૧૬૩

કોળી વિષે.

કોકિલ તો દાતાર, સ્વભાવે કોકિલ સગરે;
 કોળિ વખામણ વાટ, ન હોય કોકિલ નગરે;
 કોકિલ કોકિલ માંહિ, કદી નહિ થાય ફૂડા;
 જહા ચોરે પર રાજ્ય, રાજ્યમાં તો રહે રેડા;
 ભેદ ભૂપતિ ભંડાર, શરણાગત સોડા સહી;
 શામળ જાતી કોકિલ તણી, દિહી વસ્તું મેલે નહી ૧૬૪

સોની વિષે.

ચાહન કોળી ચોર, લહે તે ખાતર પાડી;
 સુગલ લોક પણ ચોર, લહે તે કરિને ચાડી;

વણિક જાત પણ ચોર, લહે મરડી દાંડીને;
 કૃષિક જાત પણ ચોર, લહે ખેતર માંડીને;
 એમ કશય ચોર કહી કોટિધા, એતો અપરમ પારછે;
 પણ દહાડે ચોરે દેખતાં, સત્ય ચોર સોનાર છે. ૧૬૫

કુણુખી વિષે.

થેડ હોય શ્રીમંત. હોડ કુણુખીથી હારે;
 કુણુખી નેવો કોઈ, ધર્મ રૂડો નવ બારે;
 વણિક કોટિ વ્વજ હોય, તોય ગણુથે લખિ લેખું;
 દુર્બળ કુણુખી દાતાર, ડાહ્યા કે ધેલા દેખું;
 ને જાણુ હથે તે જાણુથે, અભિમાની માંજો માણુથે;
 શામળ સીમા આપ્યા તણી, માગણુ માંજો મા-
 ણુથે. ૧૬૬

મળે કણુખિ જો કોઈ, જાચકો તેને જાચે;
 ખિજો હોય બળવંત, રખે કો તેને રાચે;
 ન કહે કણુખિ ન કાર, શરમમાં એ શરમાંથે;
 જો કદિ નહી અપાય, તોય કાયા કરમાંથે;

બીજાની પરે બળ ફરો. ના પાકારી નહિ કહે;
શામળ કહે ભૂ નો ભારતો, ઘોરી કે કણખી વહે.

૧૬૭

કર્મહિણ વિષે.

નિર્ભાગી જાય ગંગ, કટ પામ કૂટાય;
જો તે રણવા જાય, લાભ સુધ્ધાં લૂટાય;
અભાગિ પરણું નાર, જાય નિસરી કે મરશે;
અભાગિ પામ ગરથ, ચારકે હાકમ હરશે;
નિર ભાગી ખેસે ઘોડલે, પડશે કે પગ ભાગશે;
નિર ભાગી ને મંદિર મળે, પડશે કે દવ ભાગશે. ૧૬૮

અભાગિ જમના જાય, બુખ્યો રહે કે વળે વાસી;
પદે સરસ જો વાત, લોક કરશે સજી હાસી;
અભાગિ ડાહ્યો થાય, બહુ જન તો કહે ઘેલો;
જો નવ ખોલે ખોલ, કહે હધિયોનો મેલો;
સજી કર્મ હીણ કૂટાય છે, ગરથ જ્ઞાન નો ગૂટકો;
શામળ કહેછે નિર્ભાગીનો, કશિ વાતે નહિ છૂટકો.

૧૬૯

(૭૨)

સ્વભાવ વિષે.

કેસર ક્યારા માંહિ, ખરાસ કરતરિ ખેડેકે;
પાછળ કનકનિ પાળ, લક્ષ્મી માતી લહેકે;
ગંગા ગોમતિ નીર, ઝવેર જડીતજ ખારી;
સોળે ધરી શણગાર, સિંચે નરપતિની નારી;
એવી રીતે કદિ જીગિયો, લશણુ છોડ ગંગા તટે;
બદ બો જોડે અતી ઘણી, શામળ સામ્રુ કહે બદબો;
નવ મટે લશણુ તણી. ૧૭૦

જળ તરવા ને તુંબ, અગ્નિ એા લવવા નીર;
ભુખનું એાપડ અન્ન, બાળનું એાપડ દીર;
તાવ એાપડ ઉપવાસ, ગૂમડે ડામજ દવા;
બિચક તો વશિ કરણ, સમરત પ્રકારે સેવા;
એાપડ છે એકે એકનાં, કોડે કોડે કહું કથી;
બુંડા કે રૂડા સ્વભાવનું, શામળ કહે એાપડ નથી.
૧૭૧

સમાપ્ત.

